

Asia: VN/12528/2019

Lausuntopyyntö osallisuustyöryhmän vammaispalvelulainsäädännön uudistusta koskevista ehdotuksista

Lausunnonantajan tausta

1 Lausunnonantaja on

Järjestö

Mikä

-

Työryhmän ehdotukset kokonaisuutena

2. Voidaanko työryhmän ehdotuksilla vahvistaa vammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevien palveluiden asiakasprosesseissa? (Raportin luku 2, s. 14-47)

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset perustelut

Kehitysvammaisten Tukiliitto pitää osallisuustyöryhmän ehdotuksia vammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistamisesta heitä koskevien palveluiden asiakasprosesseissa lähtökohtaisesti kannatettavina. Tukiliitto katsoo, että ehdotuksilla voidaan osaltaan parantaa vammaisten henkilöiden asemaa sosiaalihuollon ja erityisesti vammaispalveluiden asiakkaina.

Tukiliitto pitää kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten osallisuuden näkökulmasta erittäin kannatettavana muun muassa ehdotetun vammaispalvelulain 3 §:n 3 momenttiin tehtyjä lisäyksiä, joiden mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus käyttää hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoa ja häntä olisi tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa. Kyseiset lisäykset toteuttavat osaltaan YK:n vammaissopimuksen 12 artiklaan kuuluvaa vammaisen henkilön oikeutta tuettuun päätöksentekoon ja ovat omiaan vahvistamaan muun muassa kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta heidän

palveluitaan koskevista asiakasprosesseista. Osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että vammaispalvelulain jatkovalmistelussa lakiin sisällytetään tuetun päätöksenteon palvelu, johon vammaisella henkilöllä on tarpeidensa mukaan subjektiivinen oikeus.

Tukiliitto korostaa, että vammaisten henkilöiden osallisuuden toteutuminen heidän palveluitaan koskevista prosesseista ei toteudu ilman vammaispalvelulain toimeenpanon huolellista suunnittelua ja riittävää resursointia, seuranta- ja valvontaa. Vammaisten henkilöiden osallisuuden huomioiminen ja turvaaminen tulisi lisäksi sisällyttää sosiaalipalveluiden viranhaltijoiden ja työntekijöiden osaamisvaatimuksiin.

Tukiliitto toteaa, että vaikka osallisuustyöryhmän ehdotukset voivat osaltaan vahvistaa vammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevien palveluiden asiakasprosesseista, kyseiset ehdotukset eivät vastaa, eivätkä ne työryhmän tehtävänannon rajauksen vuoksi voikaan vastata niihin keskeisiin osallisuuden ongelmiin, jotka liittyvät vammaisten henkilöiden elämänmittaisten ja pitkäaikaisten palveluiden kilpailuttamiseen julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016, hankintalaki) mukaisesti. Vammaisilla henkilöillä ei ole asianosaisasemaa eikä siten oikeussuojakeinoja käytettävissään hankinta-asioissa. Tämä on keskeinen oikeusturvaongelma, jota ei voida ratkaista yksin vammaispalvelulain säännöksin. Eduskunta tunnisti vammaispalveluiden kilpailuttamiseen liittyvät laajamittaiset ongelmat Ei myytävänä -kansalaisaloitetta käsitellessään ja edellytti puuttumista niihin. Muun muassa sote-uudistusta toteutettaessa ja hankintalain muutostarpeita arvioitaessa tuleekin näin ollen ottaa huomioon ne keskeiset vammaisten henkilöiden osallisuuteen, oikeusturvaan ja palveluiden laatuun liittyvät ongelmat, jotka aiheutuvat palvelujen kilpailuttamisesta (ks. kilpailuttamiseen liittyvistä ongelmista myös lausunnon kohdat 3, 14 ja 20).

Säädettäessä sote-palveluiden hankkimisesta yksityiseltä palveluntuottajalta on syytä todeta nimenomaisesti se, että yksityisiä palveluita on aina järjestettävä ja hankittava sellaisella tavalla, joka on hankittavan palvelun luonteeseen sopiva ja turvaa palvelun asiakkaiden oikeuksien toteutumisen. Esimerkiksi yksilöllisiin tarpeisiin perustuvia välttämättömiä ja usein elämänmittaisia vammaispalveluita, kuten vammaisten henkilöiden asumispalveluita, ei niiden luonteen vuoksi tulisi kilpailuttaa, vaan ne tulee hankkia ensisijaisesti asiakkaan omaan valintaan perustuvilla menettelyillä, kuten palvelusetelipalveluna tai henkilökohtaisella budjetilla taikka esimerkiksi julkisista hankinnoista annetun lain 110 §:n tarkoittamalla suorahankinnalla.

3. Voidaanko työryhmän ehdotuksilla vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin? (s. 14-47)

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset perustelut

Vammaispalvelulain tarkoitusta koskeva ehdotettu 1 § sisältää keskeisimmät Suomen perustuslain ja YK:n vammaissopimuksen periaatteet. Tukiliitto katsoo, että vammaispalvelulain 5 §:n 3 momentin ehdotettu sanamuoto, jonka mukaan palvelujen järjestäjän on huolehdittava siitä, että vammaisen

henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat vammaispalvelulain tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden, on omiaan vahvistamaan vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin.

Tukiliitto kannattaa vammaispalvelulain 5 §:n 1 momenttiin ehdotettuja lisäyksiä, jotka korostavat hyvän hallinnon periaatteisiin sisältyvää luottamuksensuojaa ja siihen kuuluvaa hallintopäätösten pysyvyyttä vammaispalvelujen kontekstissa. Pykälätasolle kirjattu toistaiseksi voimassa olevien päätösten ensisijainen asema tukee myös palvelujen jatkuvuuden (sosiaalihuoltolaki 1301/2014 38 § 3 mom) toteutumista. Palvelujen jatkuvuudella on erityisen suuri merkitys muun muassa kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien, esimerkiksi autismikirjon diagnoosin omaavien ihmisten kannalta, joille arjen rutiinit ovat henkilön toimintakyvyn kannalta hyvin tärkeitä.

Tukiliitto kannattaa vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden vahvaa korostamista ehdotetulla tavalla vammaispalvelulain 5 §:n 2 momentissa. Muun muassa kehitysvammaisille ja vastaavaa tukea tarvitseville ihmisille suunnatuissa palveluissa keskeinen ongelma on usein vaihtoehtojen puute, mistä seuraa, että palvelut eivät ole henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaisia. Esimerkiksi asumispalvelujen piirissä vaihtoehtojen puute asettuu lisäksi ristiriitaan YK:n vammaissopimuksen kanssa, jonka 19 artikla edellyttää, että vammaisen henkilön tulee voida valita asuinpaikkansa. Tämä valinta-oikeus ei toteudu, jos tarjolla ei ole vaihtoehtoja. Tähän seikkaan tulee kiinnittää huomiota myös vammaislainsäädännön jatkovalmistelussa.

Vammaisen henkilön ennakkollista oikeusturvaa vahvistavana voidaan Tukiliiton näkemyksen mukaan pitää sitä, että ehdotetun 5 §:n 2 momentin mukaan palveluita koskevan päätöksen olisi perustuttava asiakkaan palvelutarpeen arvioon ja asiakassuunnitelmaan kirjattuun yksilölliseen avun ja tuen tarpeeseen sekä palveluiden tuottamistapaan. Tukiliitto kannattaa ennakkollisen oikeusturvan vahvistamisen näkökulmasta myös sitä, että poikkeaminen asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta olisi mahdollista vain perustellusta syystä, joka tulee kirjata päätökseen. Edellä mainitut lisäykset voivat vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin.

Tukiliitto pitää kannatettavana ehdotusta, jonka mukaan vammaispalvelulain 5 §:n 4 momenttiin lisättäisiin seuraava maininta: "[I]isäksi on otettava huomioon, että vammaisen henkilön perheenjäsenet ja muut hänelle läheiset henkilöt saavat välttämättömät vammaisen henkilön omaa palvelukokonaisuutta tukevat ja täydentävät palvelut." Esimerkiksi kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien lasten perheissä lapsen tuen tarpeisiin vastaaminen kuormittaa voimakkaasti koko perhettä, ja tämän seikan on tärkeää nousta esiin ja tulla asianmukaisesti huomioiduksi myös vammaispalvelujen tarpeen arvioinnissa.

Tukiliitto toteaa, että vaikka osallisuustyöryhmän ehdotukset voivat osaltaan vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin, kyseiset ehdotukset eivät vastaa, eivätkä ne työryhmän tehtävänannon rajauksen vuoksi voikaan kokonaisvaltaisesti vastata niihin

keskeisiin palveluiden laadun ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavuuden ongelmiin, jotka liittyvät vammaisten henkilöiden elämänmittaisten ja pitkäaikaisten palveluiden kilpailuttamiseen hankintalain mukaisesti. Kilpailutuksissa hinta määritellään usein arvioimatta vammaisten henkilöiden yksilöllisesti tarvitseman avun ja tuen määrää, jonka tulisi määrittää hinnan perusteena olevat tarvittavat henkilöstöresurssit. Esimerkiksi asumisen palvelujen kilpailuttaminen heikentää vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin, jotka vammaispalvelulain pyritään turvaamaan. Palvelun järjestämistavan epätarkoituksenmukainen valinta voi siis itsessään heikentää vammaispalvelulain tarkoituksen toteutumista.

On kuitenkin hyvä, että osallisuustyöryhmän ehdottamissa yksityiskohtaisissa perusteluissa nostetaan esiin muun muassa hankintalain 108 §, jonka mukaan sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden hankinnassa palvelun käyttäjien yksilöllisten ja pitkäaikaisten sekä toistuvien hoito- tai sosiaalipalvelujen turvaamiseksi hankintayksikön on otettava huomioon käyttäjien erityistarpeet ja kuuleminen siten kuin muualla laissa säädetään. Mainitun säännöksen mukaan pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevan sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden hankinnassa hankintayksikön on lisäksi määritettävä sopimusten kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille. Lisäksi perusteluissa sivutaan nimenomaisesti eduskunnan talousvaliokunnan Ei myytävänä! -kansalaisaloitteeseen liittyvää mietintöä (TaVM/2018 vp), jossa valiokunta muistuttaa, että mahdollisia vammaispalveluiden järjestämistapoja ovat hankintalain mukaisen kilpailutuksen lisäksi se, että kunta tuottaa palvelut itse, tai se, että palvelut ostetaan ulkopuoliselta palveluntarjoajalta ja loppukäyttäjän annetaan valita palveluntuottajansa esimerkiksi asiakassetelin (palvelusetelin) tai henkilökohtaisen budjetoinnin avulla. Tukiliitto katsoo, että tällaiset vammaispalvelulain perustelujen kirjaukset voisivat mahdollisesti vähentää vammaisten henkilöiden välttämättömien, elämänmittaisten palveluiden epätarkoituksenmukaista kilpailuttamista. Tämän lausunnon kohdissa 2, 3, 14 ja 20 mainittujen kilpailuttamiseen liittyvien keskeisten ongelmien vuoksi Tukiliitto pitää kuitenkin tarpeellisenä, että vammaispalvelulain 5 §:n 2 momentin perusteluihin lisättäisiin myös yleinen maininta siitä, että hankintalain mukainen kilpailuttaminen ei pääsääntöisesti ole sopiva ja asiakkaiden edun mukainen järjestämistapa korostetusti yksilöllisiin tarpeisiin perustuville vammaispalveluille.

Vammaisten henkilöiden yksilöllisten palveluiden turvaamiseksi on muun muassa kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten kannalta välttämätöntä, että sote-uudistuksessa ja sen toimeenpanossa turvataan riittävästi lakkautettavien erityishuoltopiirien nykyään tarjoamat vaativat ja usein moniammatilliset palvelut sekä säilytetään erityishuoltopiireissä oleva hyvä osaaminen (mm. kehitysvammalääketieteestä, psykososiaalisesta tuesta, neuropsykiatrisesta valmennuksesta ja kommunikation ohjauksesta) sekä kehitetään tätä osaamista eteenpäin. Tämä saattaa edellyttää joidenkin palvelujen valtakunnallista keskittämistä.

Yksilöllisiin tarpeisiin perustuvien palveluiden turvaamiseksi on lisäksi varmistettava, että palvelu- ja konsultointipolut ovat toimivia ja että myös vaativat erityispalvelut ovat niitä tarvitsevien vammaisten asiakkaiden saavutettavissa yhdenvertaisesti kaikkialla Suomessa. Toimivat hoito- ja palveluketjut voidaan varmistaa vahvalla konsultaatiolla perustason ja erityispalvelujen välillä sekä jalkautuvilla palveluilla. Palveluiden yhteensovittaminen ei saa jäädä asiakkaan vastuulle.

Henkilökohtaisesta budjetoinnista tulee vammaisten henkilöiden yksilöllisten palvelujen turvaamiseksi suunnitelmien mukaisesti kehittää Suomen malli, josta säädetään laissa. Tämän lisäksi Suomessa tulee laajemminkin kehittää ja edistää yhä monipuolisempia palveluiden järjestämis- ja toteuttamistapoja, jotka perustuvat vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin ja heidän omiin valintoihinsa.

Tukiliitto korostaa vammaispalvelulain toimeenpanon huolellisen suunnittelun ja riittävän resursoinnin, seurannan sekä valvonnan olennaista merkitystä, jotta vammaispalvelulla pystytään tosiasiaassa vahvistamaan vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin.

1 § 1 momentin 3 kohta

- 4. Kannatatteko ehdotettua muotoilua, jonka mukaan lain tarkoituksena olisi tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista? Rauenneessa hallituksen esityksessä käytettiin termiä itsenäinen suoriutuminen itsenäisen elämän sijaan. (s. 14)**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Tukiliitto kannattaa osallisuustyöryhmän ehdotusta, jonka mukaan vammaispalvelulain 1 §:n 3 kohdassa kyseisen lain mukaisten palvelujen järjestämisen lähtökohdaksi asetettaisiin se, että ne tukeva vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Tukiliitto pitää itsenäisen elämän käsitettä parempana kuin työryhmän työn pohjana olleessa rauenneessa hallituksen esityksessä (HE 159/2018 vp) käytettyä käsitettä ”itsenäinen suoriutuminen”.

Itsenäisen elämän käsitteen merkitys on itsenäistä suoriutumista laajempi: kuten osallisuustyöryhmä toteaa, itsenäisellä elämällä tarkoitettaisiin muun muassa henkilön toimimista jokapäiväisessä elämässään avustettuna tai tuettuna mukautusten ja palvelujen avulla. Tukiliitto katsoo, että työryhmän ehdottama 1 §:n 3 kohdan muotoilu vastaa aiempaa paremmin YK:n vammaissopimuksen 19 artiklan sanamuotoa ja sisältöä, jota kuvataan tarkemmin vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean (CRPD-komitea) yleiskommentissa nro 5 (CRPD/C/GC/5). CRPD-komitean mukaan 19 artiklan tarkoittama eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä on jokaisen vammaisen henkilön oikeus huolimatta henkilön tuen tarpeista tai kyvystä itsenäiseen toimintaan (kohta 21).

Tukiliitto pitää välttämättömänä, että lapsen oikeuksien näkökulmaa vahvennetaan ja tarkennetaan säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa niin, että perusteluista käy ilmi, mitä itsenäinen elämä tarkoittaa vammaisen lapsen kannalta (ks. tarkemmin kohta 6).

1 § 1 momentin 4 kohta

5. Kannatatteko vammaisen henkilön edun lisäämistä palvelujen turvaamista koskevaan kohtaan? (s. 14)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Tukiliitto katsoo, että vammaisen henkilön edun lisäämistä mukaan säännökseen voidaan pitää lähtökohtaisesti perusteltuna ratkaisuna. Kyseinen lisäys edellyttää kuitenkin sen varmistamista, että vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeudet sekä osallisuus heitä koskevien palveluiden asiakasprosesseissa toteutuvat myös silloin, kun arvioidaan henkilön etua (ks. tarkemmin kohta 6).

1 §:n perustelut

6. Kannatatteko 1 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 19-27)

Osittain

Vapaamuotoiset perustelut

Itsenäinen elämä (1 § 1 mom. 3 kohta):

Lakiehdotuksen 1 § 1 mom. 3 kohdan mukaan lain tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Säännöksen yksityiskohtaiset perustelut on kirjoitettu tällä hetkellä aikuisten vammaisten henkilöiden näkökulmasta. Perusteluja tulisi vielä täydentää nostamalla esiin, mitä itsenäisen elämän käsitteellä tarkoitetaan nimenomaan lasten ja nuorten (alle 18 vuotta) kannalta. Perustelut voitaisiin näiltä osin rakentaa CRPD-komitean vammaissopimuksen 19 artiklaa koskevan yleiskommentin nro 5 pohjalle. Kyseisessä yleiskommentissa CRPD-komitea määrittelee tarkemmin myös sitä, mitä sopimusvelvoite ”eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä” tarkoittaa lasten näkökulmasta. CRPD-komitean mukaan lapsille itsenäistä elämistä ja osallisuutta koskevan oikeuden ydin on oikeus kasvaa perheessä (kohta 37). CRPD-komitea viittaa aihepiiriä tarkastellessaan paitsi vammaissopimukseen myös lapsen oikeuksien sopimukseen (LOS) ja sitä koskevaan yleiskommenttiin nro 9.

CRPD-komitea nostaa yleiskommentissaan esiin LOS:n 23.1 artiklan, jonka mukaan kaikkien vammaisten lasten tulisi saada elää täysipainoista ja hyvää elämää oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Samassa yhteydessä CRPD-komitea toteaa, että lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa laitoksiin sijoitettujen vammaisten lapsien suuresta määrästä ja kehottanut sopimusvaltioita tukemaan laitostulokulttuurin purkamiseen tähtäävillä ohjelmilla vammaisten lasten kykyä asua omissa perheissään, muiden läheisten kanssa tai sijaisperheissä (kohta 12).

Tarkastellessaan lasten oikeutta elämiseen itsenäisesti CRPD-komitea toteaa myös, että riittävät ja iänmukaiset palvelut ovat olennaisen tärkeitä, jotta vammaiset lapset voivat nauttia

ihmisoikeuksistaan yhdenvertaisesti (7.1 artikla). Lisäksi komitea katsoo, että vammaisten lasten kehittyvien kykyjen kunnioittaminen ja lasten tukeminen näkemyksien ilmaisemisessa heihin vaikuttavissa asioissa on ratkaisevan tärkeää. Komitea pitää niin ikään tärkeänä, että perheille tarjotaan tukea, tietoa ja ohjausta (23 artikla), jotta vammaisten lasten joutuminen laitoksiin estetään (kohta 75).

Tukiliitto katsoo, että lapsen ja nuoren itsenäisen elämän mahdollistaminen siten, että lapsen oikeus kasvaa perheessä toteutuu ja että lapsen asteittain tapahtuvaa itsenäistymistä tuetaan, edellyttää välttämättä yksilöllisiä, osallisuutta tukevia palveluita, kuten henkilökohtaista apua ja riittäviä kuljetuspalveluita. Vammaislainsäädännön jatkovalmistelussa tulee ehdottomasti varmistaa, että vammaisten lasten oikeus näihin palveluihin ei vaarannu.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä Suomelle antamissaan päätelmissä kehottanut Suomea varmistamaan vammaisille lapsille riittävän määrän henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja. THL:n Sotkanet.fi:n tilastojen mukaan vuonna 2019 koko maan henkilökohtaisen avun asiakkaista vain 5 % (1319 henkilöä) kuului ikäryhmään 0–17-vuotiaat. Kyseisen ikäryhmän prosentuaalinen suhteellinen osuus on jopa hieman laskenut vuosittain. Tähän tulee kiinnittää erityistä huomiota vammaispalvelulain jatkovalmistelussa.

Vammaisen henkilön edun mukaiset palvelut (1 § 1 mom. 4 kohta):

Osallisuustyöryhmä ehdottaa, että vammaispalvelulain 1 §:n 1 mom. 4 kohdassa säädettäisiin, että lain tarkoituksena olisi turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

YK:n vammaissopimuksen 12 artiklan 4 kohdan mukaan vammaisen henkilön oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvissä toimissa tulee kunnioittaa henkilön oikeuksia sekä tahtoa ja mieltymyksiä. Myös vammaispalvelulain 1 §:n 4 kohdassa mainitun vammaisen henkilön edun arvioinnin tulee lähtökohtaisesti perustua vammaisen henkilön omaan tahtoon ja mieltymyksiin. Osallisuustyöryhmän ehdottamissa säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan näiltä osin, että vammaisen henkilön etua arvioitaessa on otettava huomioon ”myös hänen oma näkemyksensä siitä, mitkä vaihtoehdot ja toimintatavat parhaiten tukevat hänen etunsa toteutumista”. Tätä perustelujen kirjausta voisi vielä tiukentaa nykyisestä niin, että vammaisen henkilön tahto ja mieltymykset otetaan myös henkilön edun arvioinnissa huomioon siten kuin esimerkiksi YK:n vammaissopimus edellyttää.

Osallisuustyöryhmän ehdottamissa säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan lisäksi, että vammaisen henkilön edun arvioinnissa on tarvittaessa otettava huomioon henkilön perheen tai muiden läheisten näkemys asiasta. Myös perheenjäsenten tai muiden läheisten ihmisten näkemyksiä

kuultaessa on varmistuttava siitä, että edun viimekätinen arviointi tapahtuu asiakasprosessissa vammaisen henkilön itsensä tarpeiden, tahdon ja mieltymysten pohjalta.

1 § 1 mom. 4 kohdan yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan sosiaalihuoltolain 4 §:ään (asiakkaan etu) ja 5 §:ään (lapsen etu). Tukiliitto pitää tärkeänä, että perusteluissa tulee esille paitsi sosiaalihuoltolain mukainen lapsen edun määrittely, myös laajempi ihmisoikeusperustainen näkökulma lapsen edun periaatteeseen (LOS 3.1 art. ja vammaissopimus 7.2 art.). Lapsen edun toteutumiseksi olisi aina valittava se ratkaisu, joka asiaa laajasti arvioiden toteuttaa parhaiten vammaiselle lapselle turvattuja oikeuksia. Edellä mainitut näkökulmat ja täydennykset tulisi kirjata 1 §:n perusteluihin.

Riittävät ja laadultaan hyvät palvelut (1 § 1 mom. 4 kohta):

Ehdotetuissa perusteluissa todetaan, että lapsen palveluiden riittävyttä ja laatua arvioitaessa tulee ottaa huomioon sekä LOS:n 5, 6 ja 30 artiklan että vammaissopimuksen 3 artiklan yleisten periaatteiden sekä 6 artiklan vammaisia tyttöjä että 7 artiklan vammaisia lapsia koskevat vaatimukset (s. 26). Perusteluissa voitaisiin em. artiklojen lisäksi viitata LOS:n yleisiin periaatteisiin ja myös muihin sisältöartikloihin esimerkiksi seuraavalla sanamuodolla: ”Lapsen palveluiden riittävyttä ja laatua arvioitaessa tulee ottaa huomioon lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteiden lisäksi erityisesti sopimuksen 5, 6 ja 30 artiklat sekä vammaissopimuksen 3 artiklan yleisten periaatteiden ja erityisesti sopimuksen 6 artiklan vammaisia tyttöjä sekä 7 artiklan vammaisia lapsia koskevat vaatimukset.”

3 §:n 3 momentti

7. Kannatatteko lisäsehdotusta, jonka mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus käyttää hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoa hänen osallisuutensa ja osallistumisensa tukemiseksi? (s. 15)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Tukiliitto pitää tärkeänä, että laissa nimenomaisesti turvataan vammaisen henkilön oikeus käyttää hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoa hänen osallisuutensa ja osallistumisensa tukemiseksi. YK:n vammaissopimuksen 19 artiklaa koskevassa yleiskommentissa nro 5 todetaan, että muun muassa palveluita koskevan tiedon tulisi olla vammaisten henkilöiden saatavilla esteettömässä muodossa, esimerkiksi vaihtoehtoisten ja täydentävien kommunikaatiomenetelmien välityksellä (kohta 64). Oikeus soveltuvan kommunikointikeinon käyttöön on osallisuuden ja osallistumisen ehdoton edellytys vammaisten henkilöiden palveluita koskevissa asiakasprosesseissa.

Oikeus käyttää soveltuvaa kommunikointikeinoa osallisuuden ja osallistumisen tukemiseksi on erityisen tärkeä esimerkiksi lapsille ja nuorille, jotta he voivat osallistua omien asioidensa käsittelyyn

ja itsenäistyä kehitysvaiheeseensa kuuluvalla tavalla. On hyvä, että vammaisten lasten ja nuorten tarpeet huomioidaan näiltä osin myös ehdotetuissa perusteluissa (s. 29).

Lasten osalta on huomioitava, että lapset, jotka eivät kommunikoi puheella, ovat kommunikaatiossaan riippuvaisia toisista ihmisistä, jotka ymmärtävät, tukevat ja tulkitsevat heidän kommunikaatiotaan. Lapsen oikeus tulla kuulluksi tulee turvata kaikille lapsille, myös niille, jotka tarvitsevat kommunikaatiossaan runsaasti apua ja tukea.

3 §:n 3 momentissa todetaan, että [v]ammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen etunsa, toimintakykynsä, ikänsä ja elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Säännökseen voitaisiin Tukiliiton näkemyksen mukaan nostaa mukaan vammaisen henkilön oman näkemyksen huomioiminen sen suhteen, miten hän haluaa osallistumistaan ja osallisuuttaan tuettavan. Lisäksi säännökseen voitaisiin lisätä ”kehitysvaiheen” käsite niin, että säännöksen sanamuoto olisi seuraava: ”[v]ammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen oman näkemyksensä, etunsa, toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla.” (ks. perustelut kohdassa 9)

8. Kannatatteko lisäysehdotusta, jonka mukaan vammaista henkilöä olisi tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa? (s. 15)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Kuten 2. kohdan vastauksessamme toteamme, kyseinen lisäysehdotus toteuttaa osaltaan YK:n vammaissopimuksen 12 artiklaan kuuluvaa vammaisen henkilön oikeutta tuettuun päätöksentekoon ja on omiaan vahvistamaan eritoten kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten osallisuutta heidän palveluitaan koskevissa asiakasprosesseissa.

3 §:n perustelut

9. Kannatatteko 3 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.27-32)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Mitä edellä kohdassa 6 on todettu asiakkaan edun arvioinnista, pätee myös vammaispalvelulain 3 §:ään tehtyyn lisäykseen, jossa todetaan, että vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen etunsa, toimintakykynsä, ikänsä ja elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Edun arvioinnissa on annettava ensisijaista merkitystä vammaisen henkilön omalle tahdolle ja mieltymyksille.

Vammaisten lasten kannalta on tärkeää, että 3 § 3 momenttia ja 4 momenttia sekä niiden yksityiskohtaisia perusteluita tarkastellaan yhdessä ja ymmärretään käytännön toiminnassa, että 3 §

3 momentti koskee myös lapsia ja on merkittävä säännös esimerkiksi itsenäistymässä olevien nuorten osalta.

Mikäli 3 §:n 3 momenttiin lisättäisiin ”kehitysvaiheen” käsite niin, että säännöksen sanamuoto olisi ”[v]ammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen etunsa, toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla”, perusteluissa tulisi mainita, että kehitysvaiheen huomioiminen on tärkeää esimerkiksi kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kannalta. Näiltä osin tulisi ottaa huomioon, että henkilön kypsyminen voi olla hidasta ja vaihdella yksilökohtaisesti.

Vammaisen henkilön oman näkemyksen huomioiminen sen suhteen, miten hän haluaa osallistumistaan ja osallisuuttaan tuettavan, olisi osallisuuden ja osallistumisen tosiasialliseksi turvaamiseksi tärkeää. Kulloinkin tarpeenmukaisen osallistumisen ja osallisuuden tuen määrittelyä ei tehdä vammaisen henkilön ulkopuolelta käsin niin, että vammaisen henkilön oma tahto ja mieltymykset sivuutetaan.

4 § Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma

- 10. Työryhmä ei ehdottanut palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa koskevaan pykälään muutosta. Oletteko samaa mieltä siitä, että muutosta ei tarvita (s. 15)**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

-

4 §:n perustelut

- 11. Kannatatteko 4 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 32-35).**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelu

Tukiliitto pitää muun muassa vammaisten lasten ja nuorten huomioimista perustelujen tasolla onnistuneena. Tukiliitto katsoo, että perusteluissa kiinnitetään osuvasti huomioita myös tuetun päätöksenteon merkitykseen vammaisten henkilöiden kannalta.

5 § 1 momentti

- 12. Kannatatteko ehdotusta siitä, että vammaisen henkilön palveluja koskevat päätökset olisi tehtävä toistaiseksi voimassa oleviksi tietyin edellytyksin? (s. 16)**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Ks. tarkemmat perustelut lausunnon kohdassa 3.

- 13. Ovatko määräaikaisen päätöksen edellytykset, joiksi ehdotetaan henkilön omaa etua, yksilöllistä tilannetta tai palvelun luonnetta, määritelty tarkoituksenmukaisesti? (s. 16)**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

On tärkeää, että säännöksen perusteluissa määritellään, millaisin premissein asiakkaan etua tässä yhteydessä määritellään. Tukiliitto katsoo, että säännöksen perusteluja voisi vielä näiltä osin vahventaa niin, että vammaisen henkilön etua arvioitaessa otetaan huomioon paitsi se, mitä säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä, myös vammaisen henkilön perus- ja ihmisoikeudet, jotka edellyttävät esimerkiksi vammaisen henkilön oman tahdon ja mieltymysten huomioimista sekä itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. Lasten etua tulee tarkastella erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen sekä vammaisyleissopimuksen velvoitteiden kautta, jolloin lapsen edun määrittelyyn tulee nykyistä vahvempi ihmisoikeusnäkökulma.

Tukiliitto katsoo, että päätöksen määräaikaisuuden perusteeksi ei tulisi asettaa sitä, että henkilö oppii hallitsemaan jonkun tietyn taidon tai asian tässä määräajassa. Tämä olisi hyvä tuoda esiin säännöksen perusteluissa.

5 § 2 momentti

- 14. Kannatatteko ehdotusta siitä, että asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta voitaisiin poiketa vain perustellusta syystä, joka olisi kirjattava päätökseen? (s.16)**

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Tukiliitto katsoo, että perusteluvollisuuden asettaminen asiakkaan esittämästä palvelujen toteuttamistavasta poikkeamiseen on lähtökohtaisesti omiaan vahvistamaan vammaisten henkilöiden ennakkollista oikeusturvaa vammaispalveluiden kontekstissa.

Ehdotamme lausunnon 2, 3 ja 20 kohdissa esitetyn perusteella vammaispalvelulain 5 §:n 2 momentin perusteluihin yleistä mainintaa siitä, että hankintalain mukainen kilpailuttaminen ei yleensä ole sopiva ja asiakkaiden edun mukainen järjestämistapa näille korostetusti yksilöllisiin tarpeisiin perustuville palveluille. Tällainen perustelujen kirjaus voisi osaltaan edistää eduskunnan tunnustamiin vammaispalveluiden kilpailuttamisen ongelmiin puuttumista.

5 § 3 ja 4 momentit

15. Kannatatteko vammaisen henkilön perheen ja läheisten tukemista koskevia ehdotuksia? (s. 16)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Säännöksen ehdotetuissa perusteluissa voitaisiin vielä nykyistä konkreettisemmin kuvata, mitä esimerkiksi vanhempien tai sisarusten avun tai tuen tarpeen ”huomioiminen” viranhaltijalta tai työntekijältä edellyttää.

Ehdotamme 5 §:n 3 momentin perusteluihin sosiaalihuoltolain 46 §:ää koskevan viittauksen perään seuraavaa tarkennusta: ”Esimerkiksi niille asiakkaille, joille on aiemmin tehty kehitysvammalain perusteella useamman kuin yhden palvelun sisältävä erityishuolto-ohjelma, tulisi tehdä sosiaalihuoltolain 46 §:n mukainen kokoava päätös, jos se on asiakkaan edun mukaista, samoin kuin muille erityistä tukea tarvitseville vammaisille asiakkaille, joiden hoidon ja huolenpidon turvaava palvelukokonaisuus koostuu useammasta eri palvelusta.” Tällaiset kokoomapäätökset ovat toimineet esimerkiksi erityishuollossa hyödyllisinä instrumentteina henkilön palvelukokonaisuuden määrittämisessä, eikä näistä päätöksistä ole ainakaan Tukiliiton lakineuvontapalvelun laajan kokemuksen perusteella syntynyt esimerkiksi muutoksenhakuun liittyviä ongelmia.

16. Kannatatteko 5 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.35-44)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Ks. edellä.

36 § Palvelutarpeen arviointi

17. Kannatatteko palvelutarpeen arviointia koskevaan pykälään tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 17)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Vammaispalvelulain perusteella palveluja hakevat henkilöt on Tukiliiton näkemyksen mukaan perusteltua lisätä palvelutarpeen arviointia koskevaan 36 §:ään asiakasryhmäksi, jonka palvelutarpeen arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen palvelujen saamiseksi.

On tärkeää, että 36 §:n 3 momentissa korostettaisiin ehdotetulla tavalla sitä, että arviointi tehdään yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Tällainen sanamuoto vahventaa vammaisen henkilön asemaa aktiivisena oikeussubjektina eikä palveluiden kohteena.

Henkilön elämäntilanteen kokonaisvaltaista huomioimista ja osallisuuden varmistamista koskevat lisäykset ovat Tukiliiton näkemyksen mukaan niin ikään tarpeellisia lisäyksiä sosiaalihuoltolain 36 §:ään.

18. Kannatatteko 36 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.44-45)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Ks. edellä.

39 § 1 momentti

19. Kannatatteko ehdotettua lisäystä, jonka mukaan asiakassuunnitelma olisi laadittava yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa omaisen, läheisen tai muun asiakkaan edustajan kanssa? (s. 18)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

-

39 § 2 momentti

20. Kannatatteko ehdotettua lisäystä siitä, että asiakassuunnitelma sisältäisi asiakkaan ja tarvittaessa asiakkaan läheisen ehdotuksen palveluiden tuottamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata asiakkaan tarpeisiin? (s.18)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

Tukiliitto pitää erittäin kannatettavana työryhmän asiakassuunnitelman keskeisyyttä korostavaa lisäysehdotusta, jossa SHL asiakassuunnitelmaa koskevaa 39 pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että asiakassuunnitelma sisältäisi asiakkaan ja tarvittaessa asiakkaan läheisen ehdotuksen palveluiden toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata asiakkaan tarpeisiin.

39 § on kiinteässä yhteydessä ehdotettuun vammaispalvelulain 5 §:ään, jonka 2 momentin mukaan palvelun järjestämistä koskevan päätöksen on perustuttava asiakkaan palvelutarpeen arvioon ja asiakassuunnitelmaan kirjattuun yksilölliseen avun ja tuen tarpeeseen sekä palveluiden tuottamistapaan.

Edellä mainitut lainsäädännön kirjaukset eivät kuitenkaan yksinään ratkaise sitä keskeistä ongelmaa, että sosiaalihuollon asiakkailla ei tosiasiallisesti ole osallisuutta eikä oikeussuojakeinoja hankintalain mukaisissa kilpailutuksissa, mikäli palvelu hankitaan hankintalain mukaisesti kilpailuttamalla. Näin on siitä huolimatta, että hankintapäätöksillä on merkittävä vaikutus sen kannalta, saako asiakas asiakassuunnitelmaan kirjattua palvelua tai täyttääkö palvelu sille asetetut vaatimukset esim. henkilökunnan osaamisen, asumispalvelun laadun, kommunikaation saatavilla olevan tuen jne. osalta.

Osallisuustyöryhmän tehtävänanto ei mahdollistanut näiden oikeusturvaongelmien tarkempaa käsittelemistä. Asiaan on kiinnitettävä huomiota ja siihen on pyrittävä löytämään ratkaisuja muun muassa vammaislainsäädännön jatkovalmistelussa.

21. Kannatatteko ehdotusta, että pykälään lisättäisiin arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista sekä toimintakyvystä? (s.18)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

-

22. Kannatatteko ehdotettuja lisäyksiä asiakkaan läheisen näkemyksen huomioon ottamisesta asiakassuunnitelmaa laadittaessa? (s. 18)

Kyllä

Klikkaa ja lisää otsikko avoimelle kysymykselle

-

39 §:n perustelut

23. Kannatatteko 39 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 45-46)

Kyllä

Vapaamuotoiset perustelut

-

Kokko Saara
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

